

Definitions: A Function-Style Classification

Fatemeh Akbari¹

Persian Language Director, Kamusi Project International, Swiss Federal Technology Institute of Lausanne (EPFL)

Mohammadreza Razavi²

The Academy of Persian Language and Literature

Besharat Fathi³

Researcher, Department of Translation and Language Sciences, Institute for Applied Linguistics, Pompeu Fabra University

Abstract

Definition has long been a subject of interest for scholars across various disciplines. Given the pivotal role of definition in language and communication, examining and classifying its various manifestations is of prime significance. Despite numerous studies, a comprehensive and unified classification of definition types appears to be lacking. This research aims to provide a relatively comprehensive and systematic classification of definition types that can accommodate the diversity of perspectives in this field. This qualitative research was conducted using desk research and descriptive methods. Definitions were collected from various online and printed sources. The results of this research indicate that the primary features used in existing classifications of definition types are generally based on two approaches: function and style. However, these classifications have not fully addressed all aspects of these approaches. Accordingly, we introduce the *Function-Style Classification* as a conceptual framework. This research paves the way for a deeper understanding of the concept of definition and its

1. fatemeh.akbari@chello.at
2. mohrezraz@gmail.com (Corresponding Author)
3. besharat.f@gmail.com

How to cite: Akbari, F., Razavi, M., & Fathi, B. (2025). Definitions: A Function-Style Classification. *Language and Linguistics*, 21(41), 223- 254. doi: [10.30465/lsi.2026.51955.1813](https://doi.org/10.30465/lsi.2026.51955.1813)

types, serving as a valuable tool not only for lexicographers but also for specialists in various fields of knowledge.

Keywords: Concept, Definition Function, Definition Style, Definition Writing, Definition, Function-Style Classification.

1. Introduction

Given the central role of definitions in lexicography and related disciplines, numerous scholars have attempted to identify, categorize, and standardize different types of definitions. Nevertheless, the absence of a comprehensive and widely accepted taxonomy remains a major challenge, stemming from theoretical diversity and divergent methodological perspectives. This study aims to present an integrative overview of the concept of definition and to review existing typologies in order to address current ambiguities. The paper first explores the structure and key components of definitions to elucidate their semantic and functional roles. It then examines theoretical viewpoints and classification models proposed across disciplines, highlighting their conceptual overlaps and discrepancies. The methodology section outlines the research design and data collection process forming the basis of analysis. Finally, the study proposes the Function–Style Classification of definitions based on linguistic and structural criteria, offering a unified framework for lexicographic and ontology-based applications.

1. Literature Review

The notion of definition has constituted a central concern throughout the intellectual history of humankind. Socrates is regarded as the first philosopher to underscore the epistemological significance of precise definition, a pursuit further refined by Plato and Aristotle. Since the Aristotelian tradition, debates on the essence, function, and methodology of defining have evolved within philosophical, linguistic, and scientific frameworks (Robinson 1963).

1.1. *Definition within the Knowledge Domains:*

Contemporary scholarship—exemplified by Swedberg (2020) and Downie (1994)—reveals that definitions are context-dependent constructs whose form and purpose vary across disciplines such as sociology, law, medicine, and lexicography. These disciplinary distinctions demonstrate that definitional practices embody distinct cognitive and communicative functions.

2.2. Approaches to Definition Typology:

Atkins and Rundell (2008) adopt a user-oriented lexicographic approach, distinguishing two analytical dimensions of definitions—content (information conveyed) and form (linguistic structure). They identify several definition types, including encoding, decoding, classic, synonym, full-sentence, when-, and short definitions. Riemer (2010) further classifies definitions into real, nominal, extensional, cognitive, ostensive, synonymous, and definition by context.

The paper proposes an integrative, cross-disciplinary framework for analyzing definitions, aiming to enhance conceptual coherence, functional clarity, and terminological standardization across scholarly domains.

2. Methodology

This study employed a descriptive–analytical design to achieve a clearer typology of definitions across various textual and lexicographic sources. The data collection encompassed print and digital materials from a variety of disciplines. Following data compilation, the information was refined and cross-referenced to align variant terminologies. A close qualitative analysis identified six recurrent parameters—definer, audience, purpose, context, mode of expression, and structure—which served as the basis for preliminary categorization. Definitions were initially tagged according to these parameters, distinguishing, for example, audience-oriented colloquial definitions from linguistically structured precise ones. Two overarching evaluative criteria were then established: the functional criterion, focusing on communicative, contextual, and pragmatic purposes, and the stylistic criterion. Together, these criteria provide an integrative analytical framework for evaluating and classifying definitions within lexicographic and interdisciplinary research contexts.

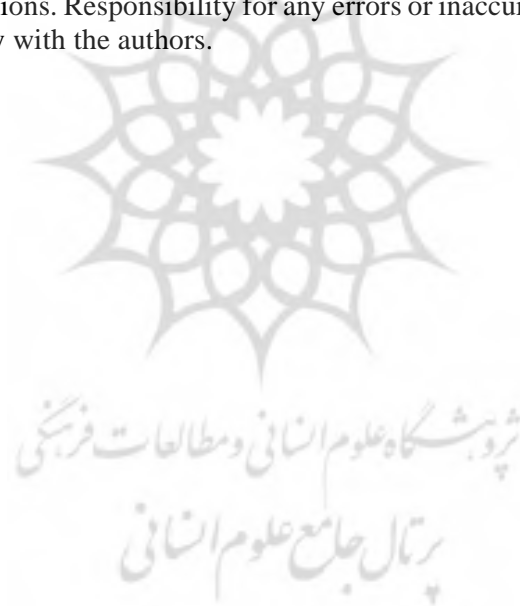
3. Conclusion

This study offers an in-depth exploration of the conceptual and linguistic complexity of definition as a discursive act shaped by its communicative context. Each definition represents a linguistic operation governed by intricate relational and functional patterns. By examining and classifying definitions through a set of functional and stylistic features, the research proposes a dual typology—functional and stylistic—to illuminate the shared and distinctive characteristics of definitional forms. Although different parameters may yield alternative groupings, such variability underscores the inherently multidimensional nature of definitions rather than signaling inconsistency. The Function–Style Classification thus reflects the complementary relationship between form and purpose, viewing style and function as two interdependent dimensions of meaning-making. Functional

definitions emphasize communicative aims, contextual relevance, and pragmatic roles, whereas stylistic definitions highlight the linguistic and structural strategies employed to convey meaning. Rather than opposing categories, they constitute a continuum of definitional strategies. This integrative framework extends beyond formal classification, offering a dynamic analytical model that facilitates comparative studies of definition types across disciplines and supports deeper investigation into the linguistic, cognitive, and socio-cultural dimensions of defining practices.

Acknowledgments

Many of the definitions presented in this paper were previously submitted to the Terminology Council of the Academy of Persian Language and Literature by the Terminology Technical Committee, whose approved Persian equivalents have been officially adopted. In addition to the authors, the committee includes Marzieh Choupanzadeh, Mahdiah Ghanatabadi, Dr. Farshid Samaei, and Shima Sharifi. The authors gratefully acknowledge their contributions. Responsibility for any errors or inaccuracies in this paper remains solely with the authors.

انواع تعریف: طبقه‌بندی کارکردی-سبکی

مدیر بخش فارسی پروژه بین‌المللی کاموسی، انستیتو پلی‌تکنیک لوزان، سوئیس

فاطمه اکبری

استادیار، گروه واژه‌گزینی، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران، ایران

محمد رضا رضوی

پژوهشگر دپارتمان ترجمه و مطالعات زبان، گروه زبان‌شناسی کاربردی، دانشگاه پمپئو فابرا - بارسلونا، اسپانیا

بشارت فتحی

چکیده

تعریف، عنصری بنیادین در شناخت ما از جهان است که از دیرباز مورد توجه متخصصان رشته‌های مختلف بوده است. با توجه به نقش محوری تعریف در زبان و ارتباطات، بررسی و طبقه‌بندی انواع مختلف آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با وجود مطالعات متعدد، به نظر می‌رسد تاکنون طبقه‌بندی جامع و یکپارچه‌ای از انواع تعریف ارائه نشده است. هدف اصلی این پژوهش، ارائه طبقه‌بندی نسبتاً جامع و نظام‌مندی از انواع تعریف است که بتواند به تنوع آراء در این حوزه پاسخ دهد. این مطالعه با رویکردی کیفی و با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای و توصیفی انجام شده و نمونه‌های متنوعی از تعاریف از منابع مختلف گردآوری و تحلیل شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که شاخصه‌های اصلی در طبقه‌بندی‌های موجود از انواع تعریف عموماً تابع دو رویکرد کارکرد و سبک تعریف هستند، اما تمام وجوه این رویکردها را مطرح نکرده‌اند. بر این اساس، طبقه‌بندی کارکردی-سبکی به‌عنوان چارچوبی مفهومی معرفی می‌شود. این پژوهش می‌تواند مسیر را برای درک بهتر مفهوم تعریف و انواع آن هموار کند و به عنوان ابزاری مفید برای فرهنگ‌نگاران و متخصصان حوزه‌های مختلف دانش سودمند باشد.

کلیدواژه: تعریف، مفهوم، تعریف‌نگاری، کارکرد تعریف، سبک تعریف، طبقه‌بندی کارکردی-سبکی.

۱- مقدمه

با توجه به اهمیت تعاریف در فرهنگ‌نگاری و حوزه‌های مرتبط، بسیاری از متخصصان در رشته‌های مختلف تلاش کرده‌اند تا انواع تعاریف را شناسایی و طبقه‌بندی کنند. با این حال، تا کنون طبقه‌بندی جامع و مورد اجماعی برای انواع تعاریف ارائه نشده است و نظرات گوناگونی در این زمینه وجود دارد. یکی از چالش‌های اصلی در مسیر استانداردسازی تعاریف، تنوع و تفاوت در رویکردهای نظری است که هر یک بر جنبه‌های متفاوتی از تعاریف تمرکز دارند. این تفاوت‌ها، به‌ویژه در نظام‌های ذخیره و بازیابی داده‌ها یا هستی‌شناسی‌ها از منظر مفاهیم فرایه و فروپایه، دشواری‌های قابل‌توجهی ایجاد کرده، و به دنبال آن مانع از دستیابی به یک رویکرد استاندارد و جامع شده است.

هدف اصلی این پژوهش، ارائه نگاهی جامع به مفهوم تعاریف و بررسی گونه‌شناسی‌های موجود است تا به رفع برخی از ابهامات و مشکلات موجود کمک کند. برای این منظور، تلاش خواهد شد تا با مروری بر ویژگی‌ها و کارکردهای انواع تعاریف، گامی در جهت یکپارچه‌سازی تعاریف و نظام‌مند کردن مفاهیم در حوزه‌های تخصصی برداریم.

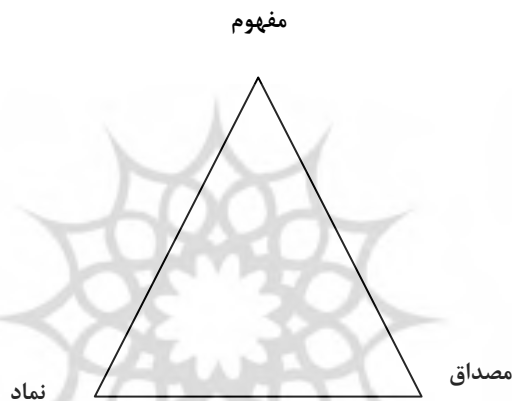
ساختار مقاله به گونه‌ای تنظیم شده است که ابتدا به تعاریف و بررسی اجزای آن با هدف درک بهتر ساختار و محتوای تعاریف پرداخته می‌شود. در این بخش، عناصر کلیدی تشکیل‌دهنده یک تعاریف و نقش آن‌ها در انتقال معنی مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس، با نگاهی به نظرات متخصصان در علوم مختلف، دیدگاه‌های متنوع درباره مفهوم تعاریف و گونه‌شناسی‌های پیشنهادی مرور می‌شود تا دیدگاه‌های نظری و چالش‌های مرتبط با آن‌ها بهتر درک شود. پس از معرفی مبانی نظری، در بخش روش‌شناسی، روش تحقیق و جمع‌آوری داده‌ها تشریح خواهد شد تا مبنای تحلیل‌ها و یافته‌های پژوهش مشخص شود. در نهایت، با تحلیل داده‌ها، یک طبقه‌بندی کارکردی-سبکی از تعاریف ارائه خواهد شد که بر اساس کارکرد تعاریف و عناصر ساختاری و زبانی تنظیم شده است. این بخش به‌طور خاص بر کارایی و محدودیت‌های هر نوع تعاریف تمرکز خواهد داشت و هدف اصلی آن ارائه یک مدل جامع برای طبقه‌بندی تعاریف در چارچوب فرهنگ‌نگاری و علوم مرتبط است.

۲. مفهوم و اجزای تعاریف

برای ایجاد تصویر واضح‌تری از چیستی تعاریف می‌توان به مثلث نشانه‌شناسی (Riemer, 2010) اشاره کرد (شکل ۱). زوایای این مثلث شامل مصداق، نماد و مفهوم است که به ترتیب به جهان خارج، جهان زبان و جهان ذهنی سخنگویان اشاره دارند. مصداق پدیده‌ای است در جهان خارج که عبارت زبانی به آن اشاره دارد (فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۳۹۷). نماد

هر نشانه قابل درکی است که برای بیان معنای مورد نظر گوینده انتخاب شده است (Riemer, 2010). مفهوم به تصورات و برداشت‌های ذهنی انسان‌ها از اشیا اشاره می‌کند که ممکن است برای دیگران قابل فهم نباشد یا انسان‌ها بر سر برداشت درست از آن مفهوم توافق نداشته باشند. از آنجا که تعریف مابه ازاء زبانی مفهوم قلمداد می‌شود، ارائه تعریفی دقیق و روشن می‌تواند مفاهیم انتزاعی را ملموس کند و به افراد در ایجاد ارتباطات موثرتر کمک کند (اکبری، ۱۴۰۲).

شکل ۱. مثلث نشانه‌شناسی

در بررسی مفهوم و ساختار تعریف در فرهنگ‌نگاری، اجزای اصلی و فرعی تعریف از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. تعریف، از اجزای مختلفی تشکیل می‌شود که هر یک نقشی در تبیین مفهوم و مشخص کردن ویژگی‌های آن دارند. در ادامه اجزای تعریف را معرفی می‌کنیم.

● تعریف‌شده^۱ و تعریف‌گر^۲

در ساختار کلی یک تعریف، دو جزء اصلی که نقش کلیدی در انتقال معنی دارند، تعریف‌شده و تعریف‌گر هستند. این دو جزء به‌عنوان عناصر پایه در هر تعریف به‌کار می‌روند و ارتباطی منطقی میان آن‌ها برقرار می‌شود:

تعریف‌شده: «اصطلاحی که با تعریف توضیح داده می‌شود» (فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ب۱۳۹۷). این بخش از تعریف، موضوع اصلی تعریف است که معنای آن در ساختار تعریف

1 definiendum

2 definiens

روشن می‌شود. در واقع، تعریف شده یا معرّف همان واژه‌ای است که قرار است به‌طور دقیق‌تر شرح داده شود. برای مثال، در تعریف «سیب: میوه‌ای تقریباً گرد، شیرین یا ملس، و آبدار»، واژه «سیب» معرّف است.

تعریف‌گر: «تعریف‌گر بخشی از تعریف که یک اصطلاح را توضیح می‌دهد» (فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ب ۱۳۹۷). تعریف‌گر یا معرّف معمولاً شامل جنس و فصل، مفاهیم فرایه یا فروپایه، مشخصه‌های ضروری، مصادیق مفهوم و در کل هرگونه توضیح و ویژگی مرتبط که به معنای دقیق‌تر معرّف کمک می‌کنند است. در مثال «سیب: میوه‌ای تقریباً گرد، شیرین یا ملس، و آبدار»، قسمت «میوه‌ای تقریباً گرد، شیرین یا ملس، و آبدار» تعریف‌گر است. حالت خاصی از سبک تعریف‌دهی تعریف جنس و فصل است که از دو بخش اصلی تشکیل شده است: جنس^۱ و فصل^۲. این دو عنصر که به‌ویژه در حوزه‌های فلسفه و منطق دارای پیشینه هستند، در تعریف تحلیلی یا کلاسیک هم که نوعی تعریف جنس و فصل است، بسیار استفاده می‌شوند. علاوه بر این، اجزای دیگری نیز در برخی تعاریف وجود دارند که برای ارائه توضیحات تکمیلی یا فراهم کردن اطلاعات گزینشی به‌کار می‌روند مانند پراتز یا کمانه (بنگرید به Atkins & Rundell., 2008: 436).

● جنس و فصل در ساختار تعریف

در یک تعریف مرسوم، جنس، بخشی از تعریف است که بیان می‌کند واژه مورد نظر به کدام دسته یا نوع کلی تعلق دارد. جنس، به‌عنوان یک واژه شامل، جایگاه واژه را در یک طبقه‌بندی کلی مشخص می‌کند (Hartmann & James, 1998). در تعریف تحلیلی از جنس قریب استفاده می‌شود و با دیدی معنی‌شناسانه، جنس قریب را می‌توان نزدیک‌ترین واژه شاملی در نظر گرفت که واژه مورد وصف زیرشمول آن قرار می‌گیرد (همان). در مثال «سیب: میوه‌ای تقریباً گرد، شیرین یا ملس، و آبدار»، واژه «میوه» به‌عنوان جنس قریب، این مفهوم را به یک دسته کلی از اشیاء مربوط می‌کند.

فصل، به‌دنبال جنس می‌آید و ویژگی‌های متمایزکننده آن را بیان می‌کند. به عبارتی، فصل، مشخصه‌های معنایی خاصی را به تعریف اضافه می‌کند که آن را از سایر واژه‌های دارای جنس مشابه متمایز می‌سازد. برای مثال، در تعریف «سیب»، عبارت «گرد، شیرین یا ملس، و آبدار» به‌عنوان فصل، ویژگی‌های خاص سیب را نشان می‌دهد و از دیگر میوه‌ها متمایز می‌کند (Atkins & Rundell., 2008: 436).

1 genus proximum

2 differentia specifica

گاهی اجزای تعاریف شکل فرمول وار یا کلیشه‌ای دارند و به طور مکرر برای تعریف کردن مقولات واژگانی یکسان به کار می‌روند. مثلاً کلمهٔ ویژگی در تعریف بسیاری از صفات به کار می‌رود: رسانا، ویژگی ماده‌ای که ... الکتریسیته را به آسانی از خود عبور می‌دهد (فرهنگ سخن: ۵۹۸) یا ساده‌پوش، ویژگی آن که لباس بدون زینت و پیرایه می‌پوشد (همان: ۶۵۹). در تعریف اسامی نیز گاه از ساخت‌های یکسان استفاده می‌شود. عبارت شاخه‌ای از در تعریف رشته‌های علمی: گیاه‌شناسی، شاخه‌ای از علم زیست‌شناسی که ... (همان: ۱۰۴۱). در ادامه، به بررسی دیدگاه‌های متنوع پژوهشگران در حوزه‌های مختلف مانند فلسفه، معناشناسی، و زبان‌شناسی پرداخته می‌شود تا با تکیه بر رویکردهای نظری و کارکردی، نقش و اهمیت تعریف در کنار پیچیدگی‌های آن بهتر درک شود.

۳. پیشینه پژوهش

تعریف، همواره به‌عنوان یکی از موضوعات اساسی در تاریخ اندیشه بشری مورد توجه فیلسوفان و اندیشمندان بوده است. به باوری سقراط نخستین کسی است که در تاریخ فلسفه غرب به اهمیت تعریف پی برد و دستیابی به تعریف صحیح را هدف اصلی فلسفهٔ خود قرار دارد (علمی سولا و بیک محمدلو، ۱۳۹۸). پس از او، فیلسوفانی چون افلاطون و ارسطو، با طرح و بسط موضوعات مرتبط با تعریف، مبنای مهمی را در این زمینه بنا نهادند. از زمان ارسطو تا به امروز، بحث پیرامون تعریف و چیستی آن با رویکردهای متنوع فلسفی، زبانی و علمی بسط یافته است. رایبسون (۲-۳: ۱۹۶۳) مجموعه‌ای از آراء مختلف را دربارهٔ چیستی تعریف برمی‌شمرد که نشان‌دهندهٔ طیف وسیعی از دیدگاه‌ها، از فلاسفه و خطیبان گرفته تا فرهنگ‌نگاران، نسبت به مفهوم تعریف است. برای مثال، از نظر راسل تعریف اعلام این است که یک نماد جدید با ترکیبی از چندین نماد دیگر که معنی‌شان را می‌دانیم معنی مشابهی دارد، ویتگنشتاین تعاریف را قواعدی برای برگرداندن یک زبان به زبانی دیگر در نظر می‌گیرد، سیسرو تعریف را توصیف کردن موجز و محدود ویژگی‌های چیزی می‌داند که قصد تعریفش را داریم، و فرهنگ انگلیسی آکسفورد توضیح ماهیت ذاتی یک شیء، و همچنین شرح معنای واژه‌ها و عبارات و اعلام دلالت یک واژه را تعریف در نظر می‌گیرد (به نقل از Robinson, 1963).

سیجر^۱ (۲۰۰۰) در اثر ارزشمند خود، مقالاتی در باب تعریف، ماهیت و کارکردهای تعریف را در بازهٔ زمانی بیش از دو هزار سال از دیدگاه فیلسوفان صاحب‌نامی چون افلاطون، ارسطو، پاسکال، اسپینوزا، لاک، لایبنیتس، کانت و میل مرور می‌کند. او معتقد است که هیچ توافق جامعی در مورد ماهیت تعریف، دانشی که تعریف عرضه می‌کند و همچنین معیارهای کیفی

---

1 Juan C. Sager

تعریف در میان اندیشمندان وجود ندارد. از این رو، امروزه از منظرهای متفاوت و در حوزه‌های موضوعی گوناگون به آن پرداخته می‌شود و ما با انواع پرشماری تعریف سروکار داریم. در ادامه، این بخش به دو محور اصلی می‌پردازد: نخست، بررسی آرای اندیشمندانی که به تحلیل نقش و جایگاه تعریف در حوزه‌های علوم و دانش پرداخته‌اند، و سپس، مروری بر رویکردهای موجود به گونه‌شناسی تعریف ارائه شده است. در این بخش به دنبال آنیم تا چشم‌انداز جامعی از نظرات موجود و تلاش‌های انجام‌شده برای سامان‌دهی به انواع تعاریف ارائه دهیم.

۳-۱. جایگاه تعریف در حوزه‌های دانش و علوم

سوئدبرگ^۱ (۲۰۲۰) یکی از پژوهشگرانی است که به تحلیل نقش و جایگاه تعریف در حوزه جامعه‌شناسی پرداخته است. او به تفاوت بنیادین تعریف در علوم مختلف اشاره می‌کند و معتقد است که یک تعریف واحد و کامل برای هر پدیده وجود ندارد. در واقع، تعاریف در جامعه‌شناسی با توجه به جنبه‌های مختلف و الگوهای رفتاری به کار گرفته می‌شوند و همین موضوع باعث می‌شود که تعریف یک پدیده از منظر علوم مختلف مانند حقوق و جامعه‌شناسی، تفاوت‌های ماهوی و کارکردی قابل توجهی داشته باشد. این نکته از دیدگاه سوئدبرگ نشان می‌دهد که کارکردهای تعاریف بسته به بافت و حوزه موضوعی می‌تواند متفاوت باشد. برای مثال، تعریف مفهوم جرم و کارکرد این تعریف در حوزه‌های علم حقوق و جامعه‌شناسی تفاوت ماهوی مهمی با هم دارند.

علاوه بر این تمایز مهم که سوئدبرگ به آن پرداخته است، ضروری است اشاره شود که ممکن است تعاریف در حوزه‌های موضوعی یکسان اما در قلمروهای جغرافیایی و سیاسی گوناگون با یکدیگر تفاوت‌های بنیادین داشته باشند. این امر خصوصاً در حوزه‌های علوم انسانی مشهود است (بنگرید به جعفری ۱۴۰۰، رشیدی و خادمی ۱۳۹۵، رحمانی ۱۳۹۵). سوئدبرگ با تمرکز بر مفاهیم حوزه جامعه‌شناسی، به ویژگی‌های تعریف مطلوب در این رشته هم می‌پردازد و با اشاره به انواعی از تعریف، از جمله تعریف‌های واژگانی^۲ و اشاره‌ای^۳ اینگونه نتیجه می‌گیرد که تعریف وضعی^۴، با توجه به اینکه بر اساس هدف، شرایط و موقعیت خاصی تبیین می‌شود، مفیدترین نوع تعریف برای این حوزه از علم به شمار می‌رود، چرا که علاوه بر دقت و شفافیت به بیان جزئیات نیز می‌پردازد.

---

1 Richard Swedberg

2 lexical

3 ostensive

4 stipulative

داونی^۱ (۱۹۹۴)، استاد فلسفه اخلاق که به حوزه علوم پزشکی توجه دارد، پس از شرح انواعی از تعریف، به چالش‌های تعریف‌نگاری در حوزه علوم پزشکی اشاره می‌کند و توصیه‌هایی برای آن ارائه می‌کند. برای نمونه او از تعریف وضعی در علوم پزشکی دفاع می‌کند و معتقد است برای پرهیز از ابهام و برخورداری از کلامی روشن این نوع تعریف کارآمدتر از انواع دیگر خواهد بود. در عین حال، از دید او، اگر تعریف وضعی ماهیتی ترغیبی^۲ پیدا کند تعریفی مطلوب و کاربردی نخواهد بود. او اشاره می‌کند که برای درمان بیماری ارائه تعریف در مورد بیماری نه تنها همیشه ضروری نیست، بلکه می‌تواند نامطلوب باشد چون مانع اندیشه‌پردازی و تفکر آزاد می‌شود. به عقیده او تجربه همواره قربانی قطعیت‌های زبان می‌شود.

هارتمن و جیمز^۳ (1998: 35-36) در حوزه فرهنگ‌نویسی به‌دقت به نقش و ویژگی‌های تعاریف پرداخته و آن‌ها را بخشی از خردساختار یک اثر مرجع دانسته است: «جزء سازنده‌ای از خردساختار یک اثر مرجع که توضیحی درباره معنی یک واژه، عبارت یا اصطلاح به دست می‌دهد. تعریف نقشی اساسی را برعهده دارد یعنی جایی است که مولفان فرهنگ اطلاعات معنایی را در آن می‌دهند و کاربران آن اطلاعات را آنجا می‌یابند».

این تعریف از چند منظر قابل تامل است. از یک طرف تعریف را در دل یک اثر مرجع قرار می‌دهد، اثری مانند یک کتاب چاپی یا نرم‌افزاری که امکان ذخیره‌سازی و بازیابی اطلاعات را برای کاربران فراهم می‌آورد. از این جهت این تعریف، عمدتاً به ملاحظات فرهنگ‌نگاشتی و آثار مرجع نظر دارد و از تعاریف حوزه فلسفه و منطق فاصله می‌گیرد. از طرفی دیگر، آن را بخشی از ساختمان درونی اثر مرجع که حاوی اطلاعات دقیقی درباره سرمدخل است عنوان می‌کند. این اطلاعات علاوه بر توضیح تعریف، ممکن است شامل توضیحاتی درباره ویژگی‌های تلفظی، نگارشی، دستوری، کاربردی و ریشه‌شناختی واژه مورد توصیف باشد (برای آگاهی بیشتر، بنگرید به Hartmann & James, 1998).

در حوزه اصطلاح‌شناسی نیز تعریف جایگاه ویژه‌ای دارد و در تعدادی از اسناد ایزو مورد اشاره قرار گرفته است، خصوصاً در اسناد کارگروه تی‌سی ۴۳۷^۴ که با هدف بهبود ارتباطات در تمامی زمینه‌های فنی و تخصصی شکل گرفته است. بر اساس این اسناد، نقش اصلی تعریف این است که با بیان مشخصه‌های اساسی هر مفهوم، بتوان آن را از سایر مفاهیم متمایز کرد. در این اسناد همچنین تأکید می‌شود که تعریف از یک زبان طبیعی به زبان طبیعی دیگر می‌تواند متفاوت باشد (ISO:2019, ISO:2022) و به این دلیل تعاریف جهانی نیستند.

1 Robert Silcock Downie

2 persuasive

3 Reinhard Rudolf Karl Hartmann; Gregory James

4 ISO/TC 37 Technical Terminology Committee

اگرچه تعریف و فرایند تعریف‌نگاری در تمام شاخه‌های علمی و در انواع منابع کتبی و گفتارهای تخصصی رایج است و تقریباً در همه رشته‌ها فرهنگ‌های تخصصی منتشر می‌شود، به نظر می‌رسد که همه متخصصان به‌طور کامل به بررسی چالش‌های مرتبط با تعریف از منظر رشته تخصصی خود نپرداخته‌اند. یکی از دلایل این کمبود می‌تواند وجود گسترده راهنماهای فرهنگ‌نگاری در میان ناشران بزرگ و کوچک باشد، که متخصصان را از صرف وقت و تلاش برای دستیابی به روش‌های بهینه تعریف‌نویسی بی‌نیاز می‌سازد. با این حال، شاید بتوان متخصصان فلسفه و شاخه‌های منشعب از آن (برای مثال، بنگرید به Coumans, 2021) را از پرکارترین‌ها در این زمینه دانست؛ موضوعی که با توجه به ماهیت این رشته قابل درک است. این متخصصان به‌طور مستمر به بازنگری و بازنویسی انواع تعریف‌ها می‌پردازند و طبقه‌بندی‌های جدیدتری را ارائه می‌کنند (بنگرید به ملایری، ۱۳۸۸).

۲-۳. رویکردهای موجود به گونه‌شناسی تعریف

اتکینز و راندل^۱ (۲۰۰۸:۴۰۷) از دیدگاهی فرهنگ‌نگاشتی و کاربرمحور به تعاریف پرداخته‌اند و دو شاخصه کلیدی را برای تحلیل تعاریف ارائه کرده‌اند:

(۱) محتوای تعریف: اطلاعاتی که تعریف به کاربران ارائه می‌دهد.
(۲) صورت تعریف: واژه‌ها و ساختارهایی که برای انتقال اطلاعات در تعریف استفاده می‌شوند و چگونگی به کار بردن آنها.

آن‌ها سپس به دو پرسش بنیادین اشاره می‌کنند:

(۱) پرسش کارکردی: هدف از تعریف‌نگاری چیست؟ با طرح این پرسش به نیازهای ارتباطی کاربران در زمینه رمزگذاری و رمزگردانی اطلاعات می‌پردازد.

(۲) پرسش سودمندی: مخاطب تعریف چه کسی است؟ با طرح این پرسش نوع و محتوای تعریف را وابسته به ویژگی‌های مخاطب بررسی می‌کند.

تعاریفی که اتکینز و راندل (۲۰۰۸) به شکل مستقیم یا غیرمستقیم بررسی می‌کنند و برمی‌شمرند از این قرارند:

(۱) تعاریف رمزگذار^۲: برای یافتن معنی یک واژه؛

(۲) تعاریف رمزگردان^۳: برای یافتن واژه‌ای که معنی مورد نظر در ذهن را برساند؛

1B.T.S Atkins, M. Rundell

2 encoding definitions

3 decoding definitions

۳) تعاریف کلاسیک^۱ یا جنس و فصلی^۲: که تعریف‌دهی با اشاره به شرایط لازم و کافی معنی یک واژه است.

۴) تعاریف ترادفی^۳: که تعریف‌دهی با ارائه هم معنای دقیق برای یک واژه است.

۵) تعاریف جمله‌ای^۴: در این نوع تعریف، یک جمله کامل ارائه می‌شود که در آن واژه مورد تعریف و برخی کاربردهای آن هم ذکر می‌شود.

۶) تعاریف زمانی^۵: این نوع تعریف، به شکل بند فاقد فعل است که با عباراتی مانند زمانی که و هنگامی که آغاز می‌شود و به این شکل توضیحی درباره معنی واژه مدخل می‌دهد.

۷) کوتاه‌تعاریف^۶: گونه‌ای تعریف موجز و فشرده که در ابتدای تعریف اصلی یک واژه می‌آید و به کاربر فرهنگ را به سرعت به معنی اصلی واژه مدخل می‌رساند.

از منظر معنی‌شناسی، تعریف به‌عنوان تلاشی برای ارائه معنای دقیق عبارات زبانی تلقی می‌شود

از این دیدگاه، ریمر^۷ (۶۹-۶۲: ۲۰۱۰) به معرفی شیوه‌های گوناگون تعریف معنی پرداخته، انواع اصلی تعریف را در نموداری مشخص کرده (نمودار ۱) و به این انواع اشاره کرده است:

۱) تعریف واقعی^۸: یکی از دو شق تعاریف ارسطویی که جوهر و ماهیت ذاتی چیزی را به نمایش می‌گذارد.

۲) تعریف اسمی^۹: شق دیگر تعریف ارسطویی که معنی یک نام را توصیف می‌کند.

۳) تعریف مصداقی^{۱۰}: گونه‌ای تعریف اسمی است که گسترهٔ مصادیق و دلالت یک واژه را تثبیت می‌کند، مثلاً در تعریف انسان گفته شود موجود دوپای بدون پر.

۴) تعریف شناختی^{۱۱}: گونهٔ دیگری از تعریف اسمی است که درک و آگاهی‌ای را برای کاربرد صحیح یک واژه دربردارد، مثلاً می‌دانیم که انسان علاوه بر اینکه موجودی بیش از دوپای بدون پر است، صاحب رفتارها و شکل و شمایل خاصی است.

-
- 1 classic definition
  - 2 genus-and-differentia format
  - 3 synonym definitions
  - 4 full-sentence definitions/ FSD
  - 5 when-definitions
  - 6 short definitions
  - 7 Nick Riemer
  - 8 real definition
  - 9 nominal definition
  - 10 extensional definition
  - 11 cognitive definition

۵) تعریف اشاره‌ای^۱: آشکارترین طریق تعریف برای بسیاری واژه‌ها اشاره کردن به اشیایی است که بر آن دلالت دارند. این نوع تعریف از زبان بهره نمی‌گیرد و به این دلیل با مشکلاتی روبروست که به کارگیری زبان را ضروری می‌کند.

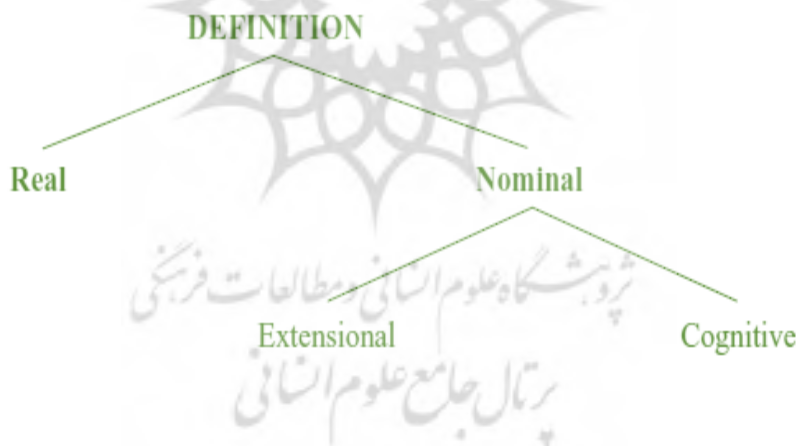
۶) تعریف مترادفی^۲: که با ارائه هم معنای یک واژه صورت می‌گیرد. واژه معرف، همان مترادفی است که همچون فرازبان به کار می‌رود تا برای واژه معرف (واژه مورد تعریف) تعریفی فراهم کند.

۷) تعریف بافتی^۳: تعریف براساس موقعیتی که مصداق یک واژه عموماً در آن به کار می‌رود، مانند تعریف کردن لیوان به این شکل: شی‌ای که از آن آب می‌نوشیم.

۸) تعریف مثالین^۴: که با ذکر نمونه و الگویی بارز برای مفهوم یک واژه صورت می‌پذیرد، مانند ذکر گنجشک به عنوان نمونه بارزی از این مقوله.

تعاریفی که ذیل دسته شناختی قرار می‌گیرند، با قرار دادن معنی یک واژه در شبکه‌ای از روابط عمل می‌کنند. در واقع تعاریفی از این دست، از سازوکار رابطه‌ای^۵ برای تعریف مفهوم استفاده می‌کنند (برای آگاهی بیشتر، بنگرید به (Riemer, 2010: 66-67)).

نمودار ۱- انواع اصلی تعریف- برگرفته از (Riemer, 2010: 64)

---

1 ostensive definition
2 synonymous definition
3 definition by context
4 definition by typical exemplar
5 relational strategy

۴. روش

این پژوهش مطالعه‌ای است توصیفی-تحلیلی. در انجام آن و دستیابی به گونه‌شناسی روشن تری از مفهوم تعریف در متون و فرهنگ‌های مختلف، نگارندگان به روش زیر عمل کرده‌اند:

(الف) **گردآوری داده:** داده‌ها، شامل انواع تعریف، با مراجعه به منابع چاپی و برخط از حوزه‌های مختلف دانش و علوم استخراج شده‌اند (بنگرید به کتابنامه، بخش ب- منابع تعریف‌ها).

(ب) **آماده‌سازی و تدقیق اطلاعات:** اطلاعات مرتبط با تعاریف تکمیل شد، که اطلاعاتی مانند تعریف هر یک از انواع تعریف، مثال و مترادف‌های آنها را دربرمی‌گیرد. نگارندگان به کمک این اطلاعات تعریف‌هایی را که در منابع مختلف با اسامی متفاوتی نامگذاری شده‌اند بر هم منطبق و اطلاعات را پیراسته تر و در مواردی بازتعریف کرده‌اند.

(پ) **استخراج شاخصه:** تعاریف برای شناسایی الگوهایی که ماهیت اصلی آن نوع تعریف را تشکیل می‌دهند مورد مشاهده دقیق و واکاوی قرار گرفتند.

(ت) **تعیین و تدقیق شاخصه‌ها:** الگوهای شناسایی شده را شاخصه نامیدیم و به چند شاخصه اصلی برای طبقه‌بندی اولیه تعاریف دست یافتیم. این شاخصه‌ها را می‌توان اینگونه برشمرد:

- **مرجع تعریف:** به فرد یا گروهی اطلاق می‌شود که مسئولیت تدوین و تنظیم تعاریف واژگان و اصطلاحات را بر عهده دارد.
- **مخاطب:** فرد یا گروهی از کاربران که از فرهنگ‌نامه‌ها و واژه‌نامه‌ها به منظور دستیابی به اطلاعات معنایی، زبانی، یا کاربردی استفاده می‌کنند.
- **هدف یا انگیزه تعریف:** دلیل یا مقصود اصلی است که مرجع تعریف یا فرهنگ‌نگار برای ارائه یک تعریف مشخص از واژه‌ها یا اصطلاحات دنبال می‌کند.
- **بافت:** به محیط یا زمینه‌ای اشاره دارد که یک واژه، عبارت یا اصطلاح در آن به کار می‌رود.
- **ابزار بیان:** به وسایل و روش‌هایی اشاره دارد که برای توضیح و انتقال معانی واژگان و اصطلاحات به کار گرفته می‌شوند.
- **ساختار:** به روشی اشاره دارد که در آن معنا و ویژگی‌های واژه‌ها، عبارات یا اصطلاحات با استفاده از قالب‌ها و الگوهای خاص بیان می‌شوند. این شاخصه شامل ویژگی‌های زبانی و اجزای تعریف و جایگذاری است.

(ث) **طبقه‌بندی اولیه براساس شاخصه‌ها:** تعاریف ابتدا بر مبنای شاخصه‌های اولیه نشان زده شدند. برای نمونه تعریف عامیانه تعریفی است دارای شاخصه‌های مخاطب محور، که در بافتی عمومی ممکن است وقوع یابد. یا تعریف تدقیقی ناظر بر ساختار زبانی و سبک است.

ج) تعیین معیارهای کلان: تعاریف، پس از مشخص شدن شاخصه‌هایشان، به دو گروه بزرگ تر تعلق می‌یافتند: گروهی که شاخصه‌هایی کارکردی را در برداشتند و گروهی که شاخصه‌های سبکی را نشان می‌دادند. در این مرحله هر یک از تعاریف با یکی از معیارهای کارکرد و سبک نشان زده شدند. این دو معیار را به گونه‌ی زیر تعریف می‌کنیم:

۱) معیار کارکردی: سنجش، ارزیابی و طبقه‌بندی تعاریف براساس جنبه‌های کارکردی تعریف که ماهیت اصلی تعریف و محتوا را شکل می‌دهند. از این منظر چهار شاخصه مرجع تعریف، مخاطب، هدف و بافت ارکان اصلی و برجسته‌ی این معیار هستند.

۲) معیار سبکی: سنجش، ارزیابی و طبقه‌بندی انواع تعاریف بر اساس روابط منطقی و ساختاری که صورت و شکل نهایی تعریف را تعیین می‌کند. از این منظر سبک تعریف می‌تواند به عنوان یک فرمول برای چیدمان اجزای تعریف و شکل نهایی آن در قالب یک ساختار دستوری در نظر گرفته شود.

۵. طبقه‌بندی کارکردی-سبکی

با توجه به موضوعات پیش‌گفته، نگارندگان این مقاله برای طبقه‌بندی انواع تعاریف رویکردی کارکردی-سبکی را مطرح می‌کنند. ما مشخصاً به دنبال معرفی و طبقه‌بندی تعاریف بر اساس کارکردها و سبک‌های متنوع تعاریف بوده‌ایم. نگارندگان امیدوارند که این تحقیق راهگشایی‌ها و پیامدهایی را به دنبال داشته باشد از جمله اینکه الف) به عنوان منبعی از الگوها برای نگارش انواع تعاریف فرهنگ‌های عمومی و تخصصی به کار آید؛ ب) به عنوان راهنمایی در تشخیص نوع تعریف ارائه شده در متون و فرهنگ‌ها مناسب باشد؛ پ) برای تشخیص اینکه یک جمله یا عبارت استخراج‌شده از متن آیا تعریف است یا خیر، و اگر تعریف است چه نوع تعریفی است و با چه تغییراتی می‌تواند یک تعریف واژگانی یا اصطلاح‌شناختی مطلوب برای درج در یک واژه‌نامه باشد. مورد اخیر در استخراج ماشینی تعاریف واژه‌ها، اصطلاحات و نوواژه‌ها کاربرد دارد؛ و ت) به عنوان منبعی در تدوین شیوه‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های تعریف‌نگاری و فرهنگ‌نگاری به کار رود.

طبقه‌بندی تعاریف می‌تواند به شیوه‌های دیگری نیز سازمان‌دهی شود. هدف ما ارائه‌ی یک چشم‌انداز کلی از انواع موجود تعریف و نمایش جایگاه هریک در رابطه با تعریفی دیگر و در نظام کلی تعریف‌نگاری است. بنابراین در مجموع، تعاریف را در دو گروه کلی، مجزا و درعین حال مرتبط قرار دادیم: ۱) انواع تعریف از دید کارکردی؛ ۲) انواع تعریف از دید سبکی. آنچه که در ادامه، توصیف و در قالب دو جدول (پیوست ۱) و یک نمودار (پیوست ۲) نمایش داده شده است نماینده‌ی نگاه یا رویکرد کارکردی-سبکی ماست.

در اینجا باید به چند نکته توجه کرد. نخست اینکه، این طبقه‌بندی مطلق نیست. از این جهت که برخی از انواع تعریف که ذیل معیار کارکردی دسته‌بندی شده‌اند در برخی متون تحت شیوه یا سبک تعریف‌دهی معرفی شده‌اند مانند تعریف صریح، یا بالعکس. بیان دیگر، برخی از تعریف‌ها را می‌توان از زوایای مختلف بررسی و در گروه‌های متفاوت طبقه‌بندی کرد. نکته دوم اینکه، هر کدام از این تعاریف می‌توانند، بر اساس نیاز و کارایی، از سبک یا سبک‌های گوناگون تعریف‌نگاری بهره ببرند. به عنوان مثال یک تعریف اصطلاح‌شناختی می‌تواند از سبک تعریف معنایی برای بیان مفهوم استفاده کند، همچنان که می‌تواند از سبک مصداقی یا فراگیر یا تحلیلی بهره جوید.

۱-۵. رویکرد کارکردی به تعریف

تعاریف از حیث کاربرد و نقششان در موقعیت‌های مختلف با شاخصه‌هایی قابل طبقه‌بندی هستند. از جمله این شاخصه‌ها می‌توان به مرجع تعریف، مخاطب، هدف یا انگیزه تعریف و بافت، اعم از بافت زبانی و موقعیت اشاره کرد. پژوهش‌هایی که تا کنون انجام شده است، و نیز نظریه کارکردی فرهنگ‌نویسی^۱ بر وجود و اهمیت این شاخصه‌های کارکردی صحنه می‌گذارند.

● شاخصه‌های تعریف‌های کارکردمحور:

با توجه به تعاریفی که گردآوری کرده‌ایم، می‌توان شاخصه‌های زیر را برای تعریف‌های کارکردمحور (پیوست ۱- جدول ۱) برشمرد:

۱) **مرجع تعریف:** به فرد یا گروهی اطلاق می‌شود که مسئولیت تدوین و تنظیم تعاریف واژگان و اصطلاحات را بر عهده دارد. این فرد یا گروه، با توجه به تخصص، دانش زبانی و شناخت دقیق از موضوعات مورد نظر، تصمیم می‌گیرد که چگونه معانی و ویژگی‌های واژه‌ها را به صورتی دقیق، روشن و مرتبط با نیازهای مخاطب ارائه کند. همچنین، مرجع تعریف، علاوه بر فرهنگ‌نگاران و تعریف‌نگاران حرفه‌ای، ممکن است هر فرد دیگری نیز باشد. برای نمونه، معلم یا استادی که در کلاس درس برای مقاصد آموزشی تعریفی ارائه می‌کند.

۲) **مخاطب:** در اینجا منظور فرد یا گروهی از کاربران شناخته می‌شود که از فرهنگ‌نامه‌ها و واژه‌نامه‌ها به منظور دستیابی به اطلاعات معنایی، زبانی، یا کاربردی استفاده می‌کنند. مخاطب در این معنا دارای نیازها، سطح دانش، و اهداف متفاوتی است که فرهنگ‌نگاران باید آن‌ها را در نظر بگیرند تا بتوانند تعاریف، اطلاعات و ساختارهای مناسب و مرتبطی را برای استفاده

1 Functional theory of lexicography

مؤثر فراهم کنند. مخاطب در فرهنگ‌نویسی نه تنها یک استفاده‌کننده صرف از محتوای فرهنگ‌نامه‌ها است، بلکه عامل اصلی و راهنمای تدوین و تنظیم محتوای فرهنگ‌نامه‌ها نیز محسوب می‌شود. در اینجا با سه نوع کلی مخاطب مواجه هستیم: مخاطب عام، مخاطب نیمه‌متخصص و مخاطب متخصص. همچنین، مخاطب، علاوه بر فرد مراجعه‌کننده به فرهنگ‌نامه‌ها، می‌تواند هر فرد دیگری نیز باشد. برای نمونه، دانش آموزان و دانشجویان کلاس درس.

به عنوان مثال، در فرهنگ‌های تخصصی، تعاریف باید به گونه‌ای طراحی شوند که جزئیات فنی و مفاهیم پیچیده را عرضه کنند. از این منظر به تعریف اصطلاح‌شناختی نزدیک‌تر می‌شویم. این جزئیات و مفاهیم اگر برای مخاطب نیمه-متخصص طراحی و تدوین شوند همچنان تفاوت‌های ظریفی از حیث محتوا و سبک در مقایسه با یک تعریف تخصصی برای مخاطب متخصص به نمایش می‌گذارند. در اینجا دو موقعیت کارکردی-ارتباطی وجود دارد: ۱. تعریف تخصصی از زبان متخصص برای مخاطب نیمه-متخصص، و ۲. تعریف تخصصی از زبان متخصص برای مخاطب متخصص. در حالی که برای مخاطبان غیرمتخصص یا عام، استفاده از زبانی ساده‌تر و ارائه تعاریف با بیانی روشن در کنار مثال‌های کاربردی ضروری است. در این موقعیت انواع تعریف مقدماتی، واژگانی و دانشنامه‌ای می‌توانند برای نیاز کاربران مناسب‌ترین انتخاب باشند.

۳) **هدف یا انگیزه تعریف:** به معنای دلیل یا مقصود اصلی است که مرجع تعریف یا فرهنگ‌نگار برای ارائه یک تعریف مشخص از واژه‌ها یا اصطلاحات دنبال می‌کند. هدف یا انگیزه تعریف می‌تواند شامل مواردی مانند توصیف، آموزش، توصیف دقیق، تفکیک مفاهیم مشابه، تجویز کاربرد، رفع ابهام و حتی متقاعد کردن مخاطب باشد.

۴) **بافت:** به محیط یا زمینه‌ای اشاره دارد که یک واژه، عبارت یا اصطلاح در آن به کار می‌رود. این مفهوم شامل شرایط زبانی، اجتماعی، فرهنگی و حتی موقعیت‌های کاربردی است که معنای دقیق و مورد نظر یک واژه را تعیین می‌کند. در اینجا با دو نوع کلی بافت مواجه هستیم. بافت زبانی و بافت کارکردی یا موقعیت.

- **بافت زبانی:** شامل نحوه استفاده از یک واژه یا عبارت در جمله و ارتباط آن با دیگر واژه‌ها است.

- **بافت کارکردی یا موقعیت:** به شرایط خاصی اشاره دارد که در آن، یک واژه یا عبارت به کار برده می‌شود. این شرایط می‌تواند رسمی یا غیررسمی، علمی یا محاوره‌ای، و یا حتی تخصصی و عمومی باشد.

۲-۵. رویکرد سبکی به تعریف

سبک تعریف معیاری است که ساختار، اجزا، جمله‌بندی و ترکیب عناصر کلامی و غیرکلامی تعریف را مشخص می‌کند. در این رویکرد، مرجع تعریف بر چگونگی بیان مفهوم برای مخاطب متمرکز می‌شود تا به اهدافی که در کارکرد تعریف برای خود تعیین کرده است با بهترین بیان دست یابد. در حقیقت، سبک تعریف یک انتخاب آگاهانه است که با هدف بیان هرچه بهتر مفهوم به کار گرفته می‌شود. در فرهنگ‌نگاری، سبک تعریف به عنوان رویکردی زبانی و ساختاری تعریف می‌شود که فرهنگ‌نگاران با توجه به گستره فرهنگ و مخاطبان آن، برای ارائه تعاریف در واژه‌نامه‌ها و فرهنگ‌ها به کار می‌گیرند (فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۳۹۷). تصمیم‌گیری در مورد سبک تعریف بر اساس ابزاری که برای عرضه تعریف انتخاب شده است ممکن است دارای چارچوبی مشخص باشد، یا اینکه چارچوبی از پیش تعیین شده نداشته باشد. به عنوان مثال، در گفت‌وگوهای روزمره یا حتی تخصصی ارائه‌کننده تعریف - با توجه به کارکرد، بافت، هدف، شرایط و نیازهای مخاطب و نیز ابزارهایی که در اختیار دارد - در مورد سبک تعریف و ترکیب و ترتیب به کارگیری اجزای تعریف تصمیم‌گیری می‌کند. اما در برخی موارد تعریف‌نگار می‌بایست به رعایت اصولی از پیش تعیین شده مقید بماند، مانند وقتی که او در حال نگارش مطلبی علمی و تخصصی است و بیان دقیق مفهوم مهم است، یا تعریف‌نگاری که برای یک واژه‌نامه یا فرهنگ تعریف می‌نویسد. در دنیای امروز، پیش از تدوین هر واژه‌نامه یا فرهنگ عمومی و تخصصی در مورد سبک تعریف تصمیم‌گیری می‌شود تا هم محتوای کلی اثر دارای انسجام باشد، هم تعریف‌نگار(ان) از انواع و میزان به کارگیری ابزارهای در دسترس خود آگاه باشند. در نگاهی کلی‌تر، این امر نقشه راه را تا حد زیادی برای همکاران یک طرح فرهنگ‌نگاری مشخص می‌کند، مثلاً فرهنگ‌نگار با توجه به سبک‌های مشخصی که برای فرهنگ مشخص شده است در مورد نحوه به کارگیری انواع تعریف‌ها کارکردمحور (بنگرید به پیوست ۱- جدول ۱) و تعریف‌های سبک‌محور (بنگرید به پیوست ۱- جدول ۲) برای هر مدخل آگاه می‌شود. تعیین سبک کلی فرهنگ همچنین جزئیات زیادی را مشخص می‌کند، مثلاً فرهنگ‌نگار را در مورد امکان اشاره به مشخصه‌های غیرضروری در کنار مشخصه‌های ضروری راهنمایی می‌کند.

● شاخصه‌های تعریف‌های سبک‌محور

بر اساس تعاریفی که گردآوری کرده‌ایم، می‌توان شاخصه‌های زیر را برای تعریف‌های سبک‌محور برشمرد:

۱. ابزار بیان (عناصر کلامی و غیر کلامی): یکی از شاخص‌های مهم سبک تعریف ابزاری است که گوینده یا نویسنده تعریف در اختیار دارد تا مفهوم پدیده‌ای را که در ذهن خود دارد برای مخاطب توضیح دهد، یا در قالب تعریف برای یک مدخل به کار برد. هر چند در بیشتر موارد برای ارائه تعریف از ابزارهای کلامی استفاده می‌شود، اما تعریف الزاماً از واژه‌ها و جملات تشکیل نمی‌شود بلکه برای بیان مفهوم و ارائه تعریف از ابزارهای دیگری نظیر عکس، تصویر، عدد، فرمول و مانند آن به تنهایی یا در کنار ابزارهای کلامی استفاده می‌شود (مانند تعریف اشاره‌ای و تعریف استنادی). به بیان دیگر، در کنار تعریف‌هایی که برای بیان مفهوم عمدتاً بر عناصر واژگانی، دستوری و ساختاری زبان (ابزارهای کلامی) متکی هستند، گروه دیگری از تعریف‌ها هستند که برای ارجاع به مفهوم بر عناصر غیر کلامی اتکا دارند. به این ابزارها ابزار بیان می‌گوییم. ابزار بیان یکی از شاخص‌های تعیین‌کننده سبک تعریف است به طوری که گاه می‌تواند انواع متمایزی از فرهنگ‌ها را شکل دهد، مانند فرهنگ‌های متنی، تصویری یا ترکیبی. همان گونه که اشاره شد، عناصر غیر کلامی می‌توانند به عنوان مکمل عناصر زبانی به کار روند تا به درک بهتر مفهوم کمک کنند، یا به تنهایی نقش تعریف را بر عهده بگیرند. شکل ۲ که مدخلی از یک فرهنگ تصویری دوزبانه (Pons, 2006) را نشان می‌دهد نمونه‌ای از حالت دوم است.

شکل ۲. مدخلی از فرهنگ تصویری Pons

Apfel^M
apple

از آنجا که در این تعریف سیب به صورت تصویری بازنمایی شده و خود شیء به مخاطب ارائه نشده است، یک تعریف استنادی هم محسوب می‌شود.

۲. ویژگی‌های زبانی: تعریف یک مفهوم علمی در یک مقاله تخصصی با همان مفهوم در یک گفت‌وگوی روزمره متفاوت است. بنابراین، یکی از نکاتی که مرجع تعریف در نظر می‌گیرد سطح

اکبری و همکاران | ۲۴۳

زبانی است که برای بیان تعریف لازم است به کار گیرد. به این منظور او تعدادی از ویژگی‌هایی را که برای مخاطب خود مفروض می‌داند ملاک قرار می‌دهد، از جمله گروه سنی (کودک و نوجوان یا بزرگسال) و میزان دانش (عام، نیمه‌متخصص، متخصص). او همچنین بافت و ابزار ارتباطی خود با مخاطب را لحاظ می‌کند. ویژگی‌های واژگانی، دستوری و سبکی تعریف‌هایی که کارکردی عمومی‌تر دارند (مانند تعریف مقدماتی و تعریف عامیانه) و ممکن است در روزنامه‌ها درج شوند با ویژگی‌های تعریف‌هایی که کارکردی تخصصی‌تر دارند (مانند تعریف نظری و تعریف اصطلاح‌شناختی) و در قالب متون تخصصی منتشر می‌شوند معمولاً یکسان نیستند. در یک متن تخصصی می‌توان از اصطلاحات تخصصی‌تر و دستور زبان پیچیده‌تری استفاده کرد و لازم است که از لحن عامیانه فاصله گرفته شود.

۳. اجزاء: سبک تعریف با توجه به اجزای آن نیز می‌تواند انواع متمایزی از تعریف را به وجود آورد. این اجزاء با هدف توصیف، برشمردن، مقایسه و نظایر آن انتخاب می‌شوند. انتخاب اجزای تعریف نقش مهمی در تعیین نوع کارکرد تعریف هم دارد، به عنوان مثال: در تعریف به ذکر واژه یا اصطلاحی هم‌معنا بسنده شده است (تعریف ترادفی)، به ارتباط با سایر مفاهیم موجود در شبکه مفهومی - اعم از فرآپایه، همپایه یا فروپایه - اشاره شده است (تعریف تحلیلی، تعریف معنایی و تعریف جزء و کلی)، به همه یا تعدادی از مصداق‌های مفهوم اشاره شده است (بنگرید به انواع تعریف‌های مصداقی در همین مقاله)، ترکیبی از انواع اجزاء در ارائه تعریف به کار گرفته شده است تا تعریف جامع‌تری ارائه شود (تعریف ترکیبی). تعریف‌های دانشنامه‌ای اجزای بیشتری دارند و انواع مختلفی از تعریف‌های کارکردی و سبکی را در کنار هم قرار می‌دهند.

۴. جایگذاری: از دیگر ویژگی‌هایی که در سبک تعریف‌دهی برجسته است، می‌توان به جایگاه صوری تعریف در متن اشاره کرد. گاه از هیچ‌گونه نشانگری برای بیان تعریف استفاده نمی‌شود (تعریف ناآشکار). این سبک از تعریف‌نویسی ممکن است مخاطب را در مورد تعریف بودن آن دچار تردید کنند. به همین دلیل توصیه می‌شود که برای برجسته کردن تعریف از نشانگرهای متفاوتی استفاده شود (تعریف آشکار). نمونه دیگر از ویژگی‌های سبکی حالتی است که تمام اجزای تعریف به دنبال هم نیایند، بلکه بخشی از تعریف در متن اصلی و بخش دیگر در همان متن یا در متنی دیگر آورده شود (تعریف ارجاعی). جایگذاری تعریف اهمیت زیادی در ایجاد ارتباط دارد به طوری که در برخی موارد که تعریف یک مفهوم در درون تعریف مفهومی دیگر قرار داده می‌شود (تعریف نهفته) ممکن است انتقال مفهوم مختل شود.

به این ترتیب، مشخص می‌شود که سبک تعریف به عوامل متعددی بستگی دارد. از سوی دیگر، سبک‌های مختلف تعریف انعطاف‌پذیری بالایی دارند (پیوست ۱- جدول ۲) و مجموعه‌ای از روش‌ها را برای بیان روشن مفاهیم دربرمی‌گیرد. بنابراین، با در نظر گرفتن عوامل

تعیین‌کننده سبک تعریف و آگاهی از انواع سبک‌ها می‌توان به انتخاب سبک مطلوب‌تری دست یافت و مفاهیم را بیان موثرتری ارائه کرد. در نهایت، تعریف‌نگار می‌تواند با شناخت انواع تعریف‌های کارکردمحور و سبک‌محور، به انتخاب نوع مناسب تعریف یا ترکیبی از انواع برای هر مدخل دست زند (پیوست ۱- جدول‌های ۱ و ۲).

۶. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر تلاشی است تا با نگاهی ژرف‌نگرانه، پیچیدگی‌های مفهوم تعریف را مورد واکاوی قرار دهد. هر تعریف، کنشی زبانی است که در بستر گفتمانی خاص شکل می‌گیرد و از الگوهای ارتباطی پیچیده‌ای پیروی می‌کند. در این مقاله، با بررسی و طبقه‌بندی تعریف‌ها، بر اساس تعدادی از شاخصه‌ها، در دو طبقه اصلی سبک‌محور و کارکردمحور، تلاش کردیم تا به درک عمیق‌تری از ویژگی‌ها، تشابهات و تفاوت‌های انواع تعریف دست یابیم. طبیعتاً با در نظر گرفتن شاخصه‌های متفاوت می‌توان به گروه‌بندی متفاوتی در مورد برخی از انواع تعاریف رسید. به عنوان مثال، اگر شاخصه ارتباط با سایر مفاهیم موجود در شبکه مفهومی را به تنهایی لحاظ کنیم، تعدادی از تعریف‌ها در کنار هم قرار می‌گیرند در حالی که بر اساس طبقه‌بندی ما در جدول‌های جداگانه‌ای جای گرفته‌اند. این امر نقص هیچ یک از طبقه‌بندی‌هایی که تا کنون ارائه شده‌اند محسوب نمی‌شود، بلکه یکی از ویژگی‌های آنها قلمداد می‌شود، چرا که تعریف‌ها ماهیتی چندوجهی دارند.

طبقه‌بندی کارکردی-سبکی نیز از این قاعده مستثنی نیست و نباید در ارتباط جدایی‌ناپذیر میان طبقه‌های کلی آن تردید ایجاد کند. در اصل، سبک و کارکرد دو روی سکه تعریف شمرده می‌شوند. در این چارچوب، تمایز میان تعریف‌های کارکردمحور و سبک‌محور، نه به‌عنوان دو مقوله متضاد، بلکه به‌منزله پیوستاری از راهبردهای معناسازی قابل تفسیر است. بر این اساس در بیانی کلی، و بدون اینکه بخواهیم مرزی قاطع میان کارکرد و سبک تعریف‌ها قائل شویم، با هدف آسانتر کردن شناخت بیشتر انواع تعریف، می‌توان گفت که تعریف‌های کارکردمحور با رویکردی نقش‌گرایانه بر اهداف موضوعی، عملکردها و کاربردهای ارتباطی مفاهیم تمرکز دارند، و تعریف‌های سبک‌محور نشان از رویکردی دارند که برای بیان مفهوم به کار گرفته شده است. این دو طبقه، هر کدام به نوبه خود ارزشمند هستند. شناخت ویژگی‌ها و درک دقیق مزایا و معایب آنها در انتخاب نوع بهینه یا ترکیبی از آنها برای ارائه تعریف مناسب در موقعیت مورد نظر کاملاً راهگشاست.

رویکرد پیشنهادی کارکردی-سبکی، فراتر از یک طبقه‌بندی صوری، به مثابه چارچوبی تحلیلی عمل می‌کند که امکان درک چندلایه و پویای فرآیند تعریف‌سازی را فراهم می‌آورد.

این رویکرد ضمن برجسته‌سازی ماهیت چندوجهی تعریف، می‌تواند امکان مطالعه تطبیقی انواع مختلف تعریف را در حوزه‌های گوناگون دانش فراهم آورد. این چارچوب مفهومی، می‌تواند به تحلیل دقیق‌تر و عمیق‌تر کارکردهای زبانی و شناختی تعریف در بافت‌های مختلف علمی، فرهنگی و اجتماعی بینجامد.

سپاسگزاری

بسیاری از تعریف‌هایی که در این مقاله معرفی شده‌اند پیش از این از سوی کارگروه تخصصی واژه‌گزینی اصطلاح‌شناسی در فرهنگستان زبان و ادب فارسی به شورای واژه‌گزینی فرهنگستان عرضه شده و معادل‌های فارسی آنها به تصویب فرهنگستان رسیده است. اعضای آن کارگروه علاوه بر نگارندگان مقاله، عبارتند از مرضیه چوپان‌زاده، دکتر فرشید سمائی، شیما شریفی و مهدیه قنات‌آبادی. بدین وسیله از آنان تشکر می‌کنیم. بدیهی است که مسئولیت هرگونه خطای احتمالی در متن مقاله برعهده نگارندگان است.

منابع

الف) منابع متن:

- اکبری، فاطمه. (۱۴۰۲). تعریف. درباره‌ی گونه‌ی علمی زبان فارسی، به کوشش رضا عطاریان و حسین راست منش، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- جعفری، فریدون، (۱۴۰۰)، «چالش تعریف جرم در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲» پژوهش‌های حقوقی، دوره ۲۰، ش ۴۵: ۷-۲۲.
- رحمانی، قدرت اله، (۱۳۹۵)، «تعریف جرم سیاسی، الزام غیر مصلحت‌گرایانه قانون اساسی»، مطالعات حقوق عمومی (حقوق)، دوره ۴۶، ش ۴: ۹۲۹-۹۵۵.
- رشیدی، احمد و امین خادمی، (۱۳۹۵)، «جرم سیاسی و چالش‌های فراروی تعریف آن در ایران»، مطالعات سیاسی، دوره ۸، ش ۳۲: ۱۳۱-۱۵۰.
- علمی سولا، محمدکاظم و علی بیک محمدلو (۱۳۹۸)، «ویژگی تعریف و مؤلفه‌های آن از دیدگاه سقراط و ارسطو»، فصلنامه علمی-پژوهشی آیین حکمت، س ۱۱ (تابستان ۹۸-شماره مسلسل ۴۰): ۱۵۳-۱۷۴.
- فرهنگ روز سخن. (۱۳۸۹). به سرپرستی حسن انوری. تهران: انتشارات سخن.
- فرهنگستان زبان و ادب فارسی، (۱۳۹۷) هزارواژه‌ی زبانشناسی (۱)، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- فرهنگستان زبان و ادب فارسی، (ب) (۱۳۹۷) واژه‌های مصوب فرهنگستان: واژه‌های اصطلاح‌شناسی (۱)، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.

ملایری، موسی، (۱۳۸۸)، «منطق تعریف در بوته نقد و داوری». حکمت و فلسفه، س ۵، ش ۳: ۸۵-۱۰۲.

- Atkins, B.T.S. and M. Rundell. (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Coumans, Vincent J.W. (2021). Definitions (and Concepts) in Mathematical Practice. In Sriraman, B. (eds) *Handbook of the History and Philosophy of Mathematical Practice*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-19071-2_94-1.
- Hartmann, Reinhard Rudolf Karl; James, Gregory (1998). *Dictionary of Lexicography*. London and New York: Routledge.
- ISO (2019). *Terminology Work and Terminology Science – Vocabulary*. ISO/FDIS 1087:2019. Geneva: International Organization for Standardization.
- ISO (2022). *Terminology Work – Principles and Methods*. ISO/FDIS 704:2022. Geneva: International Organization for Standardization.
- Riemer, Nick. (2010). *Introducing semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Robinson, Richard (1963), *Definition*. Oxford: Oxford University Press.
- Sager, Juan C. (1990). *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam: John Benjamins Pub. Co.
- Sager, Juan C. (2000), *Essays on Definition*. Amsterdam: J. Benjamins Publishing.
- Swedberg, R. (2020). On the use of definitions in sociology, *European Journal of Social Theory*, vol. 23, no. 3, pp. 431-445. <https://doi.org/10.1177/1368431019831855>.

ب) منابع تعریف‌ها:

- فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۴۰۴، فرهنگ واژه‌های مصوب فرهنگستان - دفتر بیستم، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی، گروه نشر آثار.
- Bronzo, Silver (2008). "Context Principle and Contextual Definitions in Jeremy Bentham." *Unpublished manuscript, voices. ouchicago.edu/wittgenstein/files/2008/11/2-cdefcp-in-bentham.pdf*.
- Bunnin, Nicholas, and Jiyuan Yu. 2004. *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*. Malden, MA: Blackwell Pub. <https://doi.org/10.1002/9780470996379>.
- Darian, Steven. *Understanding the language of science*. University of Texas Press, 2003.
- Downie, Robert Silcock (1994). Definition, *Journal of Medical Ethics*, Sep. 1994, vol. 20, no. 3, pp. 181-184.
- Fabiszewski-Jaworski, M., & Grochocka, M. (2010). Folk defining strategies vs. comprehension of dictionary definitions: An empirical study. *English Learners' Dictionaries at the DSNA*, 89-105.
- Feliu, J., J. Vivaldi, and M. Teresa Cabré. 2002. *Ontologies a Review*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, Institut Universitari de Lingüística Aplicada.

- Giovannini, E.N., Schiemer, G. What are Implicit Definitions?. *Erkenn* (2019). <https://doi.org/10.1007/s10670-019-00176-5>
- Hartmann, Reinhard Rudolf Karl, and Gregory James. *Dictionary of lexicography*. Routledge, 2002.
- Kockaert, Hendrik, and Frieda Steurs. 2015. *Handbook of Terminology*. Amsterdam: Benjamins.
- Lang, P. J.; Davis, M.; Ohman, A. (2000). "Fear and anxiety: animal models and human cognitive psychophysiology". *Journal of Affective Disorders*. 61 (3): 139.
- Lew, R. (2013). Identifying, ordering and defining senses. In H. Jackson (Ed.), *The Bloomsbury companion to lexicography* (pp. 284–302). London: Bloomsbury Publishing.
- Meakins, F., Green, J., & Turpin, M. (2018). *Understanding Linguistic Fieldwork (Edition 1)* (1st ed., Vol. 1). Milton: Taylor and Francis. doi: 10.4324/9780203701294.
- PONS Bildwörterbuch Deutsch-Englisch*. 2006. Stuttgart: PONS GmbH.
- Sager, Juan C. 1990. *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam: J. Benjamins Pub. Co.
- Seppälä, Selja, Alan Ruttenberg, and Barry Smith. "The functions of definitions in ontologies." *Formal Ontology in Information Systems*. IOS Press, 2016.
- Seppälä, Selja, La définition en terminologie : typologies et critères définitoires. 2007.
- Shelov, S. D. (2003). On Generic Definition of Terms: An Attempt of a Linguistic Approach to Term Definition Analysis. *Terminology Science & Research/Terminologie: Science et Recherche*, 14, 52-58.
- Sterkenburg, P. G. J. van. 2003. *A Practical Guide to Lexicography*. Amsterdam: John Benjamins Pub.
- Susan Michie, Robert West, Janna Hastings. (2019). Creating ontological definitions for use in science. Qeios. doi:10.32388/YGIF9B.
- Technical Committee ISO/TC 37, Terminology and other language and content resources Subcommittee SC 1, Principles and Methods, and International Organization for Standardization. 2009. *Terminology Work -- Principles and Methods = Travail Terminologique -- Principes et Méthodes*. Third edition, 2009-11-01. Geneva: ISO.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Genus%E2%80%93differentia_definition
- https://encyclopediaofmath.org/wiki/Inductive_definition
- <https://shorturl.at/psOUA>
- <https://sunillife.medium.com/operational-definition-psychology-example-understanding-the-key-concepts-cbc73ad96a67#:~:text=Operational%20definition%20Psychology%20is%20the,defined%20for%20study%20and%20analysis>
- <https://www.britannica.com/topic/definition>
- <https://www.merriam-webster.com/dictionary/contextual%20definition>, Accessed 22 Oct. 2024.
- <https://www.ucfmapper.com/education/how-to-write-definitions/various-types-definitions/>. Accessed 22 Oct. 2024.

پیوست ۱

جدول ۱. انواع تعریف کارکردمحور

تعریف	توضیحات
مقدماتی ^۱	تعریفی مختصر برای روشن کردن یک مفهوم علمی بدون پرداختن به جزئیات تخصصی. این نوع تعریف معمولاً برای بیان پدیده‌های علمی در روزنامه‌ها و مجلات کاربرد دارد. مانند: «منظومه شمسی از خورشید و هر آنچه که در اطراف آن می‌چرخند تشکیل شده‌است».
عامیانه ^۲	توضیحی متداول و غیرتخصصی از معنای یک واژه یا عبارت. اینگونه تعریف‌ها در عین حال که ممکن است ساده و غیرعلمی به نظر برسند، گاه بسیار ارزشمندند، به عنوان مثال در پژوهش‌های فرهنگی و زبانشناختی، چون راهی برای دستیابی به ادراک بومیان هر منطقه است. مانند وقتی که یک گویشور بومی درخت را به صورت «چوب بلند و محکمی که شاخه و برگ دارد» تعریف می‌کند.
واژگان محدود ^۳	تعریفی که در آن از واژگان مشخصی متناسب با نیاز و سطح مخاطب استفاده می‌کنند. مثلاً در فرهنگ‌های زبان‌آموز یا فرهنگ‌هایی که برای کودکان و نوجوانان تدوین می‌شوند تعریف‌نگاری‌ها با به کارگیری واژه‌هایی که از پیش معین کرده‌اند صورت می‌گیرند.
واژگانی / فرهنگ‌نگاشتی ^۴	تعریفی در فرهنگ‌های عمومی با استفاده از واژه‌هایی که معنای آنها به دلایل فرهنگ‌نگاشتی روشن فرض می‌شود. مثل زمانی که برای تعریف منظومه شمسی بنا را بر این بگذاریم که مخاطب با مفاهیم خورشید و سیاره‌شناسی و بگوئیم «منظومه شمسی به خورشید و سیاره‌های اطراف آن گفته می‌شود».
دانشنامه‌ای ^۵	تعریفی که از ذکر گستره معنایی مفهوم فراتر می‌رود و اطلاعات متعدد و متنوعی از جهان خارج را دربر می‌گیرد. مانند تعریف منظومه شمسی در دانشنامه ویکیپدیا که علاوه بر تعریف و شرحی نسبتاً جامع برای معرفی آن، به نحوه پیدایش، کشف، موقعیت آن در فضا، همسایه‌ها و اجزای آن اشاره می‌کند.
اصطلاح‌شناختی ^۶	نوعی تعریف که بر اساس شناسایی و طبقه‌بندی مفهوم در یک شبکه مفهومی تخصصی ارائه می‌شود. این تعریف عموماً برای متخصصان و اهل فن نگاشته می‌شود. مانند تعریف رابطه مفهومی یا انواع آن که با اشاره به مفاهیم فرآپایه و فروپایه آن برای متخصصان حوزه اصطلاح‌شناسی ارائه می‌شود.

1 preliminary definition

2 folk definition

3 controlled definition

4 lexical definition, dictionary definition, lexicographic(al) definition

5 encyclopaedic definition

6 terminological definition

ادامه جدول ۱.

تعریف	توضیحات
نظری ^۱	عریفی که مفهوم یک پدیده را در چارچوب نظری یک رشته تخصصی بیان می‌کند. باید توجه داشت که تعریف‌های نظری در بسیاری از موارد به مفاهیم انتزاعی یا غیرقابل مشاهده‌ای اشاره می‌کنند که آنها را از تعاریف تجربی که مبتنی بر مشاهده با اندازه‌گیری مستقیم هستند متمایز می‌کنند. مانند: تعریف نظری برای مفهوم گرانش در علم فیزیک به صورت «نیروی بنیادی در طبیعت که اجسام دارای جرم را به سمت یکدیگر جذب می‌کند». در حالی که ممکن است این تعریف ساده به نظر برسد اما در واقع به نظریه علمی پیچیده‌ای اشاره می‌کند که به‌طور گسترده مورد مطالعه و آزمایش قرار گرفته است.
تعریف وضعی ^۲	تعریفی که برای موقعیت و هدفی ویژه ارائه می‌شود. مثلاً سازمان اتوبوسرانی در یک اعلامیه افراد سالمند را به صورت «افراد بالای ۶۵ سال» تعریف کند تا مشخص کند کدام گروه سنی از تخفیف‌های ویژه این سازمان بهره‌مند می‌شوند.
تعریف صریح ^۳	تعریفی که مفهوم دقیقی برای اصطلاح ارائه می‌کند. به عنوان مثال، «دایره شکلی هندسی و دو بعدی در یک صفحه با خطی منحنی که تمام نقاط محیط آن از یک نقطه ثابت به نام مرکز فاصله‌ای یکسان دارند».

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1 theoretical definition

2 stipulative definition

3 explicit definition

جدول ۲. انواع تعریف سبک‌محور

تعریف	توضیحات
تحلیلی/کلاسیک /ارسطویی/منطقی ^۱	تعریفی که در ارائه آن از جنس قریب و دست‌کم یک فصل ممیز استفاده می‌شود. مانند عبارت «وسیله‌ای غیرموتوری برای رفت و آمد و دارای سه چرخ» برای تعریف سه چرخه. در این تعریف وسیله‌ای غیرموتوری برای رفت و آمد جنس قریب، و دارای سه چرخ بودن یک فصل ممیز است که باعث می‌شود آن را از سایر وسیله‌های غیرموتوری تمیز داد.
هستی‌شناختی ^۲	توصیفی از طبقات یا روابط هستاری مبتنی بر ویژگی‌های بنیادی مفهوم اعم از ذاتی، غیرذاتی، ضروری و تکمیلی که یک هستار را به شکل کامل و منحصربه‌فرد بازنمایی می‌کند. در تعریف هستی‌شناختی از آرایه‌شناسی برای تعیین طبقات اصلی و فرعی استفاده می‌شود. مانند این تعریف برای پستانداران که آن را از انواع دیگر مهره‌داران جدا می‌کند: «رده‌ای از جانوران مهره‌دار خونگرم که پوست آن‌ها کمابیش با مو پوشیده شده، نوزاد خود را زنده به دنیا می‌آورند و با شیر مادر تغذیه می‌کنند، به جز رده پستانداران تخم‌گذار».
معنایی ^۳	تعریفی بیانگر معنی یک مفهوم با ارائه مشخصه‌ها یا روابط آن مفهوم. مانند: «گوشی هوشمند یک دستگاه الکترونیکی قابل حمل است که عملکردهای تلفن همراه و کامپیوتر شخصی را ترکیب می‌کند».
مصدیقی ^۴	بیان یک مفهوم با استفاده از برشماری همه مفاهیم فروپایه آن بر اساس طبقه‌بندی مشخص. مانند: تعریف روزهای هفته بر اساس تقویم ایرانی که عبارتند از «شنبه، یکشنبه، دوشنبه، سه شنبه، چهارشنبه، پنجشنبه و جمعه».
مصدیقی جزء و کل ^۵	نوعی تعریف مصداقی که همه مفاهیم جزء یک مفهوم کل را در سطح سلسله‌مراتبی یکسان برمی‌شمارد، مانند این تعریف برای گروه هجده در جدول تناوبی: «هلیوم، نئون، آرگون، کریپتون، زنون و رادون».
مصدیقی عام و خاص ^۶	نوعی تعریف مصداقی که همه مفاهیم خاص یک مفهوم عام را براساس یکی از معیارهای زیربخش در سطح سلسله‌مراتبی یکسان برمی‌شمارد. مانند این تعریف برای گازهای نجیب: «به هر یک از گازهای هلیوم، نئون، آرگون، کریپتون، زنون یا رادون گفته می‌شود».

1 analytical/classical/Aristotelian/logical definition

2 ontological definition

3 intensional definition

4 extensional/extensive /denotative definition/def. by denotation

5 partitive extensional definition

6 generic extensional definition

ادامه جدول ۲.

تعریف	توضیحات
استنادی ^۱	نوعی تعریف مصداقی برای یک مفهوم که در آن برخی یا تمام اشیای تعریف شده در غیاب آن اشیاء به صورت کلامی یا به صورت تصویری بازنمایی می‌شوند، اما این اشیاء در محدوده حواس مخاطب قرار ندارند و او نمی‌تواند آنها را به طور مستقیم و از طریق حواس خود درک کند مانند زمانی که برای تعریف قارچ نمونه‌ای از آن را در دست نداشته باشیم و با رسم شکل یا نشان دادن تصویر یا فیلم آن را به مخاطب معرفی کنیم.
اشاره‌ای ^۲	نوعی تعریف مصداقی برای یک مفهوم که در آن برخی یا تمام اشیای تعریف شده در حضور آن اشیاء بازنمایی می‌شوند، و این اشیاء در محدوده حواس مخاطب قرار دارند. بنابراین، مخاطب می‌تواند آنها را به طور مستقیم و از طریق حواس خود درک کند، مانند زمانی که برای تعریف قارچ نمونه‌ای از آن را در دست داشته باشیم و آن را به طور مستقیم در معرض حواس مخاطب قرار دهیم تا او بتواند با کمک حواس پنجگانه خود آن را درک کند.
پیش‌نمونی ^۳	نوعی تعریف مصداقی که در آن تعدادی از مصداق‌های شاخص برای شناسایی مثال‌ها و نمونه‌های آن مقوله ارائه می‌شود، مانند این تعریف برای اصطلاح مرکبات: «میوه‌های خوراکی مثل پرتقال و نارنگی که در پوست آنها کیسه‌های ترش‌چی با اسانس معطر وجود دارد».
ارجاعی ^۴	تعریفی که بخشی از آن در متن اصلی و بخش دیگر آن، که عموماً مصداق‌های آن هستند، در جایی دیگر (مثل پیوست) یا در منبعی دیگر ارائه می‌شود. این کار ممکن است به این دلیل صورت گیرد که لازم است مفهوم با توضیحات دقیق‌تری همراه باشد اما جای طرح آنها در متن اصلی نیست. تعریف‌های ارجاعی معمولاً نوعی تعریف ترکیبی هستند که یک تعریف معنایی و یک تعریف مصداقی شکل می‌گیرند. مانند وقتی که اصطلاح دفع زباله در متن شرح داده شود و در ادامه اضافه شود که انواع مصداق‌های آن در پیوست نام برده شده‌اند.
تدقیقی ^۵	تعریفی با تحدید گستره مصداقی مفهوم با افزودن مشخصه‌های دقیق‌تر به یک تعریف واژگانی با ذکر حوزه یا زیرحوزه موضوعی. مانند وقتی که تعریف شوت (shoot) را که یکی از اصطلاحات پرکاربرد در چند رشته ورزشی است به جای «پرتاب توپ به طوری که در نقطه هدف قرار گیرد»، برای هر رشته به طور دقیق‌تر توضیح دهیم. مثلاً در فوتبال به «پرتاب توپ با پا به سوی دروازه اشاره کنیم و در بسکتبال به پرتاب توپ با دست در سبده توری که بر روی پایه نصب شده است». استفاده از این نوع تعریف در برخی از حوزه‌ها (مانند حقوق و تجارت) از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است.

1 citational definition

2 ostensive/demonstrative definition/definition by pointing

3 prototypical definition

4 referential definition

5 precisising definition

ادامه جدول ۲.

تعریف	توضیحات
جزء و کلی ^۱	تعریفی که مفهومی را به عنوان جزئی از یک مفهوم کلی تر معرفی میکند، مثل این تعریف برای پیستون: «یکی از قطعات موتور احتراقی است که در انواع خودرو وجود دارد». معمولاً تعریف جزء و کلی با تعریف دیگری همراه می‌شود تا مفهوم روشن تر بیان شود.
کارکردی ^۲	تعریفی که کنش یا کارکرد مفهوم را نسبت به مفهومی جامع تر توضیح می‌دهد، مانند این تعریف برای قلب: «عضوی در بدن که خون را از طریق رگ‌های خونی در دستگاه گردش خون به گردش درمی‌آورد». این تعریف به توصیف نقش قلب در سیستم گردش خون می‌پردازد، نه به جزئیات ساختار کالبدشناختی‌اش.
عملیاتی ^۳	تعریف یک موضوع براساس عملیات قابل مشاهده و قابل اندازه‌گیری. به عبارت دیگر، این تعریف مشخص می‌کند که چگونه می‌توان یک مفهوم مبهم را به صورت عینی و قابل سنجش درآورد. برای مثال، اگر بخواهیم مفهوم خلاقیت را در یک پژوهش بررسی کنیم، می‌توان آن را به عنوان «تعداد ایده‌های نوآورانه‌ای که فرد در یک آزمون خاص» ارائه می‌دهد، تعریف کرد. در مثالی دیگر، در پژوهش‌های زبانشناسی، مفهوم تسلط به زبان دوم می‌تواند به صورت «نمره کسب‌شده در یک آزمون استاندارد تسلط به زبان دوم» تعریف شود. این تعریف تضمین می‌کند که نتایج مطالعات مختلف در زمینه تسلط به زبان دوم قابل مقایسه و تعمیم باشد.
رابطه‌ای ^۴	تعریف چیزها از طریق بیان ارتباط زمانی و مکانی آنها با چیزهای دیگر، مانند تعریف خورشید با این عبارت: «خورشید ستاره‌ای است که در مرکز منظومه شمسی قرار دارد».
ترادفی ^۵	نوعی تعریف معنایی که در آن از مترادف یا مترادف‌های یک مفهوم برای توصیف آن استفاده می‌شود، مانند تعریف سامانه خورشیدی با مترادف آن یعنی «منظومه شمسی»، یا اشاره به «هواپیمای بدون سرنشین» برای اشاره به مفهوم اصطلاحی که بعدتر برای آن ساخته شد، یعنی پهپاد.
ساختوازی- معنایی/صرفی- معنایی ^۶	تعریفی که از بازگویی دست‌کم یکی از اجزای ترکیبی یا اشتقاقی خود اصطلاح به دست می‌آید، مانند تعریف قید فعلی به صورت «فعلی که به عنوان قید استفاده می‌شود».

1 partitive/partition/part-whole definition

2 functional definition

3 operational definition

4 relational definition

5 synonym/synonymic/ synonymous/synthetic definition/definition by synonyms

6 morphosemantic definition

ادامه جدول ۲.

تعریف	توضیحات
جمله‌ای ^۱	تعریفی که به صورت یک جمله کامل، نه یک عبارت، بیان می‌شود، مثلاً بگوییم «اصطلاح مهجور اصطلاحی است که از رواج افتاده است».
بافتی/ضمنی ^۲	تعریفی که در آن معنای یک کلمه، عبارت یا نماد به طور جزئی یا کامل با تعریف معنای یک عبارت بزرگ‌تر که شامل آن کلمه، عبارت یا نماد است، تعیین می‌شود. برای مثال، «الف بر ب حق قانونی دارد» یک تعریف بافتی برای حق قانونی است به این معنا که ادعای مالکیت الف بر ب مطابق حکم دادگاه به رسمیت شناخته می‌شود.
فرازبانی ^۳	تعریفی که برای یک واژه یا عبارت زبانی و نه یک چیز یا شیء ارائه می‌شود. به بیان دیگر، به جای توضیح معنای یک چیز، به توضیح خود کلمه یا عبارت می‌پردازد. تعریف فرازبانی بر چگونگی کاربرد واژه یا اصطلاح تمرکز می‌کند و ممکن است با عبارتی مانند «... برای ... به کار می‌رود» بیان شود. مانند تعریف مترادف به صورت «واژه یا اصطلاحی است که همان معنی یا تقریباً همان معنی را با واژه‌ای دیگر در همان زبان دارد».
فراگیر ^۴	تعریفی که با عبارتی نظیر «نامی کلی برای ...» همراه است، مانند: «خاک ریزدانه نامی کلی است برای ترکیبی از رس و لای»
آشکار ^۵	تعریفی که با یک نشانگر صوری واژگانی (... اینگونه تعریف می‌شود که ...) یا نویسه‌نگاشتی (مانند کاربرد گیومه یا ایرنیک کردن تعریف) از بقیه متن متمایز می‌شود. مانند: «به اصطلاحی که از رواج افتاده است اصطلاح مهجور گفته می‌شود».
ترکیبی ^۶	نوعی تعریف که در آن از دست کم دو سبک تعریف، مثلاً معنایی و مصداقی، در کنار هم استفاده شود. مثلاً وقتی که گازهای نجیب اینگونه تعریف شوند: «گازهایی بی‌بو و بی‌رنگ و بی‌مزه که در گروه ۱۸ جدول تناوبی عناصر قرار دارند و عبارتند از هلیوم، نئون، آرگون، کریپتون، زنون، رادون» و اوگانسون».

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

-
- 1 sentential definition
  - 2 contextual/implicit definition
  - 3 metalinguistic definition
  - 4 comprehensive definition
  - 5 overt definition
  - 6 hybrid definition

پیوست ۲- نمودار انواع تعریف در طبقه‌بندی کارکردی-سبکی

استناد به این مقاله: اکبری، فاطمه، رضوی، محمدرضا، فتحی، بشارت. (۱۴۰۴). انواع تعریف: طبقه‌بندی کارکردی-سبکی. زبان و زبان‌شناسی، ۲۱(۴۱)، ۲۲۳-۲۵۴.

doi: 10.30465/lsi.2026.51955.1813